

สุขุบายธรรม
ธรรมเป็นอุบายให้เกิดความสุข

มูลนิธิส่งเสริมการปฏิบัติสมาธิทางพุทธศาสนา

สุขุบายธรรม
ธรรมเป็นอุบายให้เกิดความสุข

มูลนิธิส่งเสริมการปฏิบัติสมาธิทางพุทธศาสนา

วัดบวรนิเวศวิหาร
กฐีหลงกัณปนาทแสนยากร

3111102001902

คำนำ

เรื่อง **สุขุบายธรรม** นี้ ได้เรียบเรียงขึ้นโดยพระประสงค์ของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ โดยได้ประทานแนวอธิบายธรรมะ ๑๐ ประการ ในทางที่เป็นประโยชน์ในทางปฏิบัติแก่บุคคลทุกจำพวก ซึ่งรวมกันอยู่เป็นประเทศชาติ ทั้งฝ่ายผู้ปกครอง และทั้งฝ่ายผู้อยู่ในปกครอง มีพระดำริเห็นว่า เพราะเหตุที่บุคคลผู้รวมกันอยู่เป็นประเทศชาติดังกล่าว จำต้องมีประมุขของประเทศชาติ ดังประเทศไทยเรามีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์ประมุข และในสมัยพุทธกาลและสมัยก่อนแต่พุทธกาล ประเทศชาติโดยมากมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของชาติ โบราณบัณฑิตจึงได้ถวายนาม ๑๐ ประการนี้แด่องค์พระประมุข และเรียกชื่อว่า ทศพิธราชธรรม สืบมา เพราะว่ามีองค์พระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นองค์ประมุขตั้งอยู่ในธรรมปฏิบัติธรรม ประชาชนทั้งปวงก็ย่อมปฏิบัติธรรมตาม ดังที่ได้มีพุทธภาษิตตรัสไว้ แปลความว่า เมื่อฝูงโคกำลังข้ามฟากอยู่ ถ้าโคผู้นำฝูงไปตรง โคทั้งปวงย่อมไปตรงตามกัน ฉันท ในหมู่

มนุษย์ก็เหมือนกัน เมื่อบุคคลผู้เป็นหัวหน้าตั้งอยู่ในธรรม ประพฤติธรรม คนนอกนั้นก็ย่อมประพฤติธรรมตาม โดย นัยนี้ ธรรมะทั้ง ๑๐ ประการนี้ จึงเป็นข้อปฏิบัติสำหรับผู้ปกครอง ทั้งหมด ทั้งองค์พระมหากษัตริย์และผู้ปกครองที่รองลงมา ดังที่เรียกว่ารัฐบาลและข้าราชการทั้งปวง ทั้งเป็นข้อปฏิบัติ สำหรับประชาชนผู้อยู่ในปกครองทั้งหมดด้วย เมื่อเป็นดังนี้ จึงจะบังเกิดความสุขความเจริญด้วยกันทั้งหมด ฉะนั้น ธรรมะ ทั้ง ๑๐ ประการนี้ จึงเป็นธรรมะที่พึงปฏิบัติสำหรับบุคคลทุกฝ่าย อันรวมเป็นประเทศชาติ จึงได้ตั้งชื่อเรียกว่า **สุขุบายธรรม** แปลว่า ธรรมะเป็นอุบาย (หรือนโยบาย) ให้เกิดความสุข

อาศัยแนวพระดำริดังกล่าว จึงได้เรียบเรียงเรื่องนี้ขึ้น แล้วได้นำถวายสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงตรวจ ครั้นได้ทรงตรวจถูกต้องตามพระประสงค์แล้ว จึงได้โปรดให้พิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ และโปรด ให้ชื่อว่า **สุขุบายธรรม**

เนื่องจากธรรมะทั้ง ๑๐ ประการนี้ มีความเหมาะสม ที่จะใช้เป็นข้อปฏิบัติในการปกครองและในการอยู่ร่วมกัน ดังกล่าวมาข้างต้น จึงได้นำมาแสดงในวันข้าราชการพลเรือน ๑ เมษายน ๒๕๒๗ และมูลนิธิส่งเสริมการปฏิบัติสมาธิทาง พุทธศาสนาได้จัดพิมพ์ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เพื่อเป็นหนังสือธรรมะ แจกในวันสงกรานต์ปี ๒๕๒๗ นี้

ขอถวายพระพรราชกุศล แต่สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ และขอให้ผู้ประพาศธรรมทั้งหลาย
จงถึงความเจริญในธรรมยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ศจ. ๗๕๗๗๕๖

(สมเด็จพระญาณสังวร)

ประธานมูลนิธิส่งเสริมการปฏิบัติสมาธิทางพุทธศาสนา
วัดบวรนิเวศวิหาร

เมษายน ๒๕๒๗

สุขุบายธรรม

คนผู้รวมอยู่ด้วยกันเป็นหมู่ ย่อมมีความสัมพันธ์กันในหลายทาง เช่น ในทางปกครอง เพราะมีการปกครองร่วมกัน ในทางสกุล เพราะเป็นญาติสาโลหิตต่อเนื่องกัน ในทางเชื้อชาติ หรือสัญชาติ เพราะมีสัญชาติร่วมกัน เป็นต้น แต่เมื่อกล่าวโดยส่วนรวม เพราะอยู่ด้วยกันเป็นหมวดหมู่ ก็จำเป็นต้องมีหัวหน้า เป็นผู้ปกครองฝ่าย ๑ มีผู้อยู่ในปกครองฝ่าย ๑ ผู้ปกครอง มีหน้าที่ควบคุมหมู่ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยภายใน เพื่อป้องกันศัตรูภายนอก ถ้าหมู่ใหญ่ก็ต้องมีผู้ช่วยรองลงมาตามสมควร ในบ้านก็มีพ่อบ้านแม่บ้าน จนถึงในประเทศก็มีพ่อเมือง คือพระเจ้าแผ่นดิน ประมุขแห่งประเทศ และมีผู้ช่วยรอง ๆ กัน ลงมา รวมเป็นรัฐบาลทำหน้าที่ปกครอง คนผู้อยู่ในปกครอง ตั้งต้นแต่ลูกบ้าน จนถึงลูกเมือง คือเป็นพลเมืองหรือราษฎร มีหน้าที่ปฏิบัติตามระเบียบที่บัญญัติไว้ ทั้ง ๒ ฝ่ายนี้ย่อมสัมพันธ์กันอยู่เสมอ ถ้าทั้ง ๒ ฝ่ายต่างตั้งใจปฏิบัติดีต่อกัน ตามหน้าที่ ก็จักอยู่ด้วยกันเป็นสุขตลอดไป แม้บุคคลคนเดียว ก็มีความสัมพันธ์กับผู้อื่นได้หลายฐานะ ในทางหนึ่งเป็นผู้ปกครอง แต่ในอีกทางหนึ่งเป็นผู้ถูกปกครอง ทุกคนย่อมสัมพันธ์กันอยู่ในทางปกครองฉะนี้ บรรดาคนผู้สัมพันธ์กัน

อยู่ที่นี่ ถ้าทุกฝ่ายตั้งอยู่ในธรรม อันเป็นอุบายนำไปสู่ความสุข
ความเจริญ ก็จักมีความเรียบร้อยสงบสุขและความเจริญ แต่
ถ้าตรงกันข้าม คือปราศจากธรรมเป็นอุบายเช่นนั้น ก็จะมี
ความวุ่นวายเดือดร้อนทุกข์ยากและความเสื่อม ถ้าพิจารณา
ด้วยใจจริงก็จักเห็นจริง ถ้ามีคำแย้งว่า บัดนี้มีกฎหมายสำหรับ
บ้านเมือง และมีแนวสำหรับดำเนินการปกครองบ้านเมือง
อยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องใช้ธรรม ก็พึงแก้ได้ว่า มีเท่านั้นยังไม่
เพียงพอ เพราะกฎหมายเป็นข้อบังคับ จึงบังคับได้แต่ใน
ขอบเขต จะบังคับให้คนเป็นคนดีโดยแท้จริงไม่ได้ แม้คนที่
กฎหมายไม่ปรับว่าเขาทำผิด รับรองว่าไม่ผิด แต่ตามเป็นจริง
เขาอาจทำผิด แต่ไม่ถูกลงโทษหรือไม่มีหลักฐานเพียงพอที่
จะลงโทษได้ ก็ต้องถือว่าไม่ผิดตามกฎหมาย ส่วนตามหลัก
ธรรม ผู้ประพฤติดีกย่อมเป็นผู้ผิดอยู่ด้วยตัวเอง ผู้ไม่ประพฤดิ
ผิด ก็เป็นผู้ไม่ผิดอยู่ด้วยตัวเอง อนึ่ง กฎหมายเป็นของเปลี่ยนแปลง
แก้ได้ตามความนิยมคิดเห็นของผู้ตั้ง ไม่ยืนตัวคงที่เหมือน
ธรรม ทั้งผู้บัญญัติกฎหมายเอง ถ้าไม่ตั้งอยู่ในธรรมก็บัญญัติ
กฎหมายที่ไม่ถูกไม่ชอบออกมาบังคับ ทำความเดือดร้อนแก่
ผู้อยู่ในปกครอง ถ้าตั้งอยู่ในธรรม ก็บัญญัติกฎหมายที่ถูกที่ชอบ
นำความสุขความเจริญแก่ผู้อยู่ในปกครอง แม้เมื่อบัญญัติ
ออกมาแล้ว ผู้ใช้กฎหมาย ถ้าไม่ตั้งอยู่ในธรรม ก็ละเลยไม่ใช้
หรือจงใจใช้ในทางไม่ชอบ ถ้าตั้งอยู่ในธรรมจึงจะใช้ให้เป็น

ประโยชน์เป็นธรรม แม้ผู้อยู่ในปกครอง ถ้าไม่ตั้งอยู่ในธรรม ก็หลบหลีกละเมิด ถ้าตั้งอยู่ในธรรม จึงจักตั้งใจประพฤติ เพราะฉะนั้น กฎหมายตลอดถึงนโยบายจึงต้องมีธรรมเป็นหลัก จึงจักเป็นกฎหมายหรือนโยบายที่ดีที่ชอบ และนำผลดีคือสุขมาให้ แต่ถ้าตรงกันข้าม คือไม่มีธรรมเป็นหลัก หรือมีธรรมเป็นหลัก ก็จักเป็นกฎหมายหรือเป็นนโยบายที่ชั่วที่ผิด และนำผลชั่วคือทุกข์มาให้

ธรรมเป็นอุปายนำไปสู่ความสุขความเจริญ เรียกในที่นี้ว่า “สุขุบายธรรม” ได้มีมาเก่าก่อนพุทธกาล มีเรื่องเล่าในชาดกว่า บัณฑิตในการนั้น ๆ ได้แสดงถวายแต่พระราชทานผู้ปกครองประชาชน จึงเรียกว่า ราชธรรม คือธรรมสำหรับท่านผู้ปกครองประชาชน ราชธรรมนี้มีไว้เป็นธรรมะเฉพาะท่านผู้ปกครองประชาชนชั้นสูงสุดเท่านั้น แต่เป็นธรรมะสำหรับผู้มีหน้าที่ปกครองทั่วไป ตั้งแต่ส่วนใหญ่ถึงส่วนน้อย เช่นหัวหน้าครอบครัว ทั้งเป็นธรรมะสำหรับผู้อยู่ในปกครองด้วย เพราะการปกครองจักดำเนินไปเรียบร้อยดี ผู้อยู่ในปกครองก็จำต้องประพฤติธรรมนี้ด้วยโดยฐานะ เพราะฉะนั้น ราชธรรมนี้จึงเป็นธรรมนโยบายกลาง ๆ ที่คนผู้อยู่รวมด้วยกันเป็นหมู่เหล่า ตั้งต้นแต่ครอบครัว ๑ จนถึงเป็นประเทศหรือทั้งหมด พึ่งประพฤติเพื่ออยู่ด้วยกันเป็นสุขสงบและมีความเจริญ

สุขุบายธรรมนี้มี ๑๐ ประการ กล่าวโดยลำดับต่อไปนี้

๑. ทาน การให้ คือให้พัสดุสิ่งของ เช่น ผ้าถุงหมี่ ข้าว น้ำ ที่อยู่อาศัย ให้กำลังกาย เช่น ช่วยขนขวายทำกิจการให้ ให้กำลังวาจา เช่น ช่วยพูดกิจการให้ ให้กำลังความคิด เช่น ช่วยคิด ช่วยแนะในกิจการให้ ให้กำลังปัญญา คือ ให้ความรู้ด้วยกุศลเจตนา มุ่งให้เป็นประโยชน์แก่ผู้รับ เพื่อบูชาคุณกิติ เพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์กิติ พัสดุสิ่งของ กำลังกาย กำลังวาจา กำลังความคิด กำลังปัญญา เหล่านี้เป็นวัตถุทาน พัสดุที่พึงให้ ในที่ทั่วไป วัตถุทานมุ่งเอาพัสดุสิ่งของโดยมาก ในที่บางแห่งมีแสดงถึงธรรมทาน การให้ธรรม คือกล่าวธรรม ให้ฟัง คู่กับวัตถุทาน การให้โอวาทหรือคำสั่งสอน ก็จัดเข้า ในธรรมทาน

คนผู้เป็นหัวหน้าปกครองหมู่ชนเมื่อตั้งอยู่ในทาน จึงปกครองหมู่ชนให้เป็นไปได้ดี เช่น มารดาบิดา พ่อบ้านแม่บ้าน ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว ให้ผ้า ให้อาหารเป็นต้น แก่บุตรธิดา และแก่คนที่รวมกันอยู่ในครอบครัว บุตรธิดาผู้อันมารดาบิดา บำรุงเลี้ยง จึงดำรงชีวิตถึงความเจริญเติบโตใหญ่ขึ้นมาได้ และคนในครอบครัว เมื่อได้รับทำนุบำรุงจากพ่อบ้านแม่บ้าน จึงรวมกันอยู่ได้ แม้ในหมู่ที่ใหญ่ขึ้นไปจนถึงประเทศชาติก็ เช่นเดียวกัน พ่อเมือง พระเจ้าแผ่นดินหรือรัฐบาล เมื่อตั้งอยู่ในทาน จึงปกครองเมืองให้เป็นไปได้ดี ไม่ขัดข้อง พึงเห็นเช่น พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานพระราชทรัพย์ในการบำบัดทุกข์

บำรุงสุขของราษฎร รัฐบาลจ่ายให้แก่ข้าราชการ ตลอดถึงจ่ายบำรุงกิจการนั้น ๆ ที่นั้น ๆ เพื่อให้ได้ความสะดวกและความสมบูรณ์แก่ราษฎรตามสมควร และเป็นไปโดยธรรม แต่ถ้าให้บุคคลที่ไม่สมควรจะได้ เป็นไปโดยธรรม เช่น ให้สินจ้างเพื่อกรรมที่ไม่ชอบ เป็นต้น ไม่จัดเป็นทาน แม้ผู้อยู่ในปกครอง ก็ต้องตั้งอยู่ในทาน เช่น ราษฎรก็ต้องเสียภาษีอากรให้แก่บ้านเมืองหรือประเทศชาติ ไม่เช่นนั้นพระเจ้าแผ่นดินหรือรัฐบาลก็จักไม่มีทรัพย์สินของแผ่นดินจับจ่ายบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ราษฎรในครอบครัว บุตรธิดาเมื่อเติบโตใหญ่แสวงหาทรัพย์สินได้ ก็ต้องนำมาบำรุงเลี้ยงมารดาบิดาผู้ถึงความชรา ถึงท่านจะมีเพียงพอแล้ว บุตรธิดาที่ดีก็ไม่ละเลย คอยแสวงหาโอกาสบำรุงบูชาท่านตามสมควร ในระหว่างญาติกับญาติ มิตรกับมิตร เป็นต้น ก็พึงให้แก่กันแลกันตามสมควร แต่การให้นั้น ถ้าให้ในทางที่ผิด เช่น ราษฎรให้สินบนแก่เจ้าหน้าที่ ก็ไม่จัดเป็นทาน ต่อเมื่อให้ในทางที่ถูก เช่น เสียภาษีอากรตามพิกัด ให้ทรัพย์สินให้กำลังกาย เป็นต้น ช่วยราชการตามกิจตามสมัย และให้ด้วยทรัพย์สินที่ขยันแสวงหาได้มาโดยชอบธรรม ดังที่ท่านแสดงว่า “ได้มาด้วยความขยันหมั่นเพียร รวบรวมมาด้วยกำลังแขนเหงื่อหยดย่อย ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม” จึงเป็นทาน

คนผู้รวมกันอยู่เป็นหมวดหมู่ เมื่อตั้งอยู่ในทาน ทั้งฝ่ายผู้ทำหน้าที่ปกครอง ทั้งฝ่ายผู้อยู่ในปกครอง จึงอยู่ด้วยกัน

เป็นสุข ไม่แค้นแค้นขัดข้อง ทานจึงเป็นสุขุบายอันจำปรารภนา
แห่งประชุมชนผู้อยู่ด้วยกัน ข้อ ๑

๒. คีล การประพฤติตีประพฤติชอบ คีลในทางการ
ปกครอง คือการสมทานประพฤติตามกฎหมายระเบียบจารีต
ประเพณีอันดีงาม ในทางพระพุทธศาสนา อย่างต่ำคือคีล ๕
อันสามัญชนทั่วไปพึงสมทานรักษา กล่าวรวมกัน คือเว้นจาก
ผลาญชีวิตของกันและกัน (ทางศาสนาเว้นตลอดถึงสัตว์มีชีวิต)
เว้นจากการถือเอาทรัพย์สินที่เจ้าของเขาไม่ยินยอมให้ เว้นจาก
ประพฤติผิดในกามทั้งหลาย เว้นจากการพุดเท็จ เว้นจากการ
ดื่มน้ำเมาคือสุราเมรัย อันเป็นฐานแห่งความประมาท

คีล ๕ ประการนี้มีมาเก่าก่อนพุทธกาล ท่านแสดงว่า
พระเจ้าจักรพรรดิผู้เป็นพระราชเอกแห่งแผ่นดินทั้งสิ้น ได้
ทรงสมทานรักษา และทรงประกาศให้ราษฎรในจักรวรรดิ
ทั้งสิ้นสมทานรักษา คีล ๕ นี้จึงเป็นคีลในทางปกครอง หรือ
กฎหมายปกครองของพระเจ้าจักรพรรดิ แม้ในบัดนี้ ถึงแม้
กฎหมายอยู่มากแล้ว ก็ต้องอาศัยคีลอุปการะอยู่ แต่บัญญัติ
ผ่อนลงตามทีเห็นสมควร และอาจยกเลิกหรือเปลี่ยนแปลง
แก้ไขตามความเหมาะสม ผู้ปกครองที่ไม่ตั้งอยู่ในคีลย่อม
ประพฤติทุจริต ทำผู้อยู่ในปกครองให้เดือดร้อนด้วยธรรม
ปราศจากเมตตากรุณา ฝ่ายผู้อยู่ในปกครองที่ปราศจากคีล
ก็ทำตนให้เป็นคนชั่ว เป็นผู้ร้าย ประพฤติทุจริต ก่อให้เกิด

เดือนร้อนต่าง ๆ ทั้งแก่ผู้อยู่ในปกครองด้วยกัน ทั้งแก่ผู้ปกครอง ทำให้ไม่เป็นอันประกอบอาชีพและให้เจริญ เพราะฉะนั้น ศิลจึงจำปรารภนาสำหรับคนผู้รวมกันอยู่เป็นหมวดหมู่ ทุกฝ่าย ถัดต่างตั้งมั่นอยู่ในศีล บ้านเมืองก็จะถึงความสงบสุขราบคาบ ปราศจากโจรภัย จนถึงทวารเรือนไม่ต้องลงกลอน ดังคำว่า “นิรัคคละ” ไม่ต้องลงกลอนประตูและยังโภคผลให้เกิดบริบูรณ์

มีเรื่องเล่าในชาดกว่า ในรัฐหนึ่ง พระราชาและชาวเมือง ตั้งอยู่ในศีล ฝนตกดี ข้าวกล้าก็เกิดบริบูรณ์ ในอีกรัฐหนึ่ง เกิดฝนแล้ง ข้าวเสียหาย เกิดทุพภิกขภัย พระราชาแห่งรัฐนั้น จึงส่งทูตไปขอช้างเผือกจากพระราชาแห่งรัฐที่มีฝนดีข้าวดี เพราะเข้าใจว่าคงเป็นเพราะช้างเป็นเหตุ เมื่อได้ช้างแล้ว ฝนก็ยังคงแล้งอยู่ตามเดิม จึงส่งทูตไปถามถึงเหตุอีก ฝ่าย พระราชาแห่งรัฐที่มีฝนดีนั้น เมื่อทรงพิจารณาก็เห็นแต่ศีลที่ พระองค์และชาวเมืองปฏิบัติ จึงประทานศีลไป พระราชา แห่งรัฐที่ฝนแล้งนั้น ก็ทรงสมทานศีลและชักชวนชาวเมือง ให้สมทานศีลทั่วกัน ฝนก็ตกดี ข้าวกล้าก็งอกงามไพบูลย์ เรื่องนี้เมื่อพิจารณาดูก็จักพอเห็นเค้าเงื่อน เพราะเมื่อคนต่าง ตั้งอยู่ในศีลด้วยกัน ก็พากันอยู่เย็นเป็นสุข ประกอบการต่าง ๆ ได้สะดวก ศิลจึงเป็นสุขุบายอันจำปรารภนาแห่งประชุมชน ผู้อยู่ด้วยกัน ข้อ ๒

๓. **ปริจฉาจะ** การสละบริจาค เรียกว่าจาคะก็ได้ คือ

การสละสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ตน หรือมีประโยชน์น้อยกว่า
แคบกว่า เพื่อสิ่งที่มีประโยชน์ใหญ่กว่า กว้างกว่า ดังสุภาษิต
ว่า “ผู้มีปัญญาเมื่อเห็นสุขไพบุลย์ ฟังสละสุขพอบระมาณเสีย”
หรือดังสุภาษิตว่า “ฟังสละทรัพย์เพราะเหตุ (รักษา) อวัยวะ
อันประเสริฐ เมื่อรักษาชีวิต ก็ฟังสละอวัยวะ เมื่อระลึกถึง
ธรรม ก็ฟังสละอวัยวะ ทรัพย์ และแม้ชีวิตทั้งสิ้น” จาคะต่าง
จากทาน ทานมุ่งผู้อื่น คือมุ่งให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ ส่วน
จาคะมุ่งตน คือมุ่งให้ตนได้รับประโยชน์ที่ยิ่งขึ้นไปกว่า แต่ถ้า
ทานกับจาคะไม่ได้มาคู่กัน ทานก็หมายถึงจาคะด้วย และจาคะ
ก็หมายถึงทานด้วย

คนผู้คุมกันอยู่เป็นหมวดหมู่ ฟังตั้งอยู่ในปริจจาคะ คือ
ถึงคราวฟังสละทรัพย์เป็นต้น จนชีวิตเลือดเนื้อ เพื่อรักษาธรรม
ตามหน้าที่ของตน ไม่เช่นนั้นหมู่อีกดำรงอยู่ไม่ได้ คนผู้ทำหน้าที่
ปกครองฟังเห็นประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าส่วนเฉพาะตนหรือ
พวกพ้องของตน ถ้าไม่ปฏิบัติเช่นนั้นด้วย มีหน้าซ้ำกลับเอา
ประโยชน์ส่วนรวมมาเพื่อประโยชน์เฉพาะตนและพวกพ้องด้วย
ผู้อยู่ในปกครองก็เช่นเดียวกัน เมื่อเป็นเช่นนั้น หมู่อที่เป็นส่วนรวม
ก็ตั้งอยู่ไม่ได้ แม้เฉพาะตนที่อาศัยในส่วนรวมก็ตั้งอยู่ไม่ได้ด้วย
แต่ที่ยังตั้งอยู่ได้ก็เพราะตนได้อาศัยส่วนรวมที่ยังตั้งอยู่ ใน
ทางตรงกันข้าม ถ้าทุกฝ่ายยอมสละประโยชน์ส่วนเฉพาะตน
เพื่อประโยชน์ส่วนรวมได้ เช่น ในคราวมีข้าศึกศัตรู และเมื่อ

พิจารณาเห็นสมควร พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงยอมสละพระชนม์ชีพ เพื่อรักษาประเทศให้พ้นจากภัยพิบัติ ราษฎรก็ยอมสละแม้ชีวิตถวายเป็นราชพลีร่วมกันกับพระเจ้าแผ่นดินเพื่อรักษาประเทศชาติ ถ้อยที่ต่างตั้งอยู่ในจาณะนี้ จึงรักษาหมู่ให้ดำรงอยู่และให้เจริญ หนึ่ง เพื่อให้ตนและหมู่เจริญยิ่งขึ้นไป ก็พึงสละส่วนที่ป้องกันความเจริญแม้ตนชอบ มุ่งปฏิบัติไปหาความเจริญโดยสามารถ หมู่ที่อยู่ด้วยกันก็ยอมอยู่เป็นสุข มีความเจริญ ประิจจาละ การสละบริจาละ จึงเป็นสุขุบายอัน จำปรารถนาแห่งประชุมชนผู้อยู่ด้วยกัน ข้อ ๓

๔. อาชชวะ ความเป็นผู้ซื่อตรง คือปฏิบัติซื่อตรง ทั้งฝ่ายผู้ปกครอง ทั้งฝ่ายผู้อยู่ในปกครอง ปราศจากมายาสาไทย ไม่ปฏิบัติลวงกัน หรือหลีกเลียงแอบแฝง ในทางการเมือง แม้ต้องมีช่อนเงื่อนกันบ้าง ก็เพราะยังไม่เป็นฝ่ายเดียวกัน ถึงอย่างนั้นก็มีบางท่านกล่าวว่า ความตรงและความจริงเป็นนโยบายที่ดีที่สุด

คนผู้รวมกันอยู่เป็นหมวดหมู่ ถ้าปฏิบัติไม่ตรงในการทำงาน ตามหน้าที่ และไม่ซื่อตรงต่อกันและกัน ก็จักเกิดความระแวง ไม่เชื่อถือไว้วางใจกัน จะกระด้างกระเดื่องแตกร้างกัน แม้ในหมู่ญาติและในหมู่มิตรก็เช่นนั้น เพราะฉะนั้น อาชชวะ ความเป็นผู้ซื่อตรง จึงเป็นสุขุบายอันจำปรารถนาแห่งประชุมชนผู้อยู่ด้วยกัน ข้อ ๔

๕. มัททวะ ความเป็นผู้อ่อนโยน คือความมีสัมมาคารวะ อ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ ผู้เจริญ อ่อนโยนต่อบุคคลที่เสมอกัน และต่ำกว่า วางตนสม่าเสมอไม่กระด้างดูหมิ่นผู้อื่น เพราะชาติ โคตร ยศ ทรัพย์ เป็นต้น และอ่อนโยนไปตามเหตุผล ตาม ความสมควร ดังที่เรียกว่า “การฉวนลิเกะ เป็นไปในอำนาจ แห่งเหตุ” เมื่อมีบุคคลแม้ต่ำกว่าดักเตือนด้วยถ้อยคำที่ประกอบ ด้วยเหตุผล ก็ไม่ห้ามปรามคัดค้าน พิจารณาโดยถ้วนถี่ ถ้า ดีชอบก็อนุโมทนาอนุวัตรตาม ไม่ถือถือรั้น ถ้าไม่ดีไม่ชอบ ก็ไม่ถือเอา คุณข้อนี้ทำให้ผู้ใหญ่และผู้ย่อยเป็นที่นับถือของกัน และกัน ยังหมู่ให้ดำเนินไปได้โดยสวัสดิ์ เพราะฉะนั้น มัททวะ ความเป็นผู้อ่อนโยน จึงเป็นสุขุบายอันจำเป็นปรารถนาแห่ง ประชุมชนผู้อยู่ด้วยกัน ข้อ ๕

๖. ตบะ โดยพยัญชนะแปลว่าแผดเผา โดยมากท่านใช้เป็นชื่อของความเพียร จึงแปลว่า ความเพียรเป็นเครื่องแผดเผา (ความเกียจคร้าน) ใช้เป็นชื่อธรรมอื่นอีกบ้าง ตามลัทธิ พราหมณ์แสดงว่า “ตบะของพราหมณ์ คือการเล่าเรียนพระเวทย์ ที่ศักดิ์สิทธิ์ ตบะของกษัตริย์ คือการคุ้มครองไพร่ฟ้า ประชาชน ตบะของเวสสะคือไวศยะ คือการทำบุญให้ทานแก่พราหมณ์ ตบะของศูทร คือการรับใช้ ตบะของฤๅษี คือการกินอาหาร ที่เป็นผัก มีคำในคาถา ๑ แสดงว่า “พระอาทิตย์มีตบะใน กลางวัน พระจันทร์มีตบะในกลางคืน” ตามนัยเหล่านี้ ตบะ

หมายถึงการตั้งใจกำจัดความเกียจคร้านและทำการผัดหน้าที แต่ทำกิจอันเป็นหน้าที่ที่พึงทำ อันเป็นกิจดีกิจชอบ ให้สม่ำเสมอ และให้ยิ่งขึ้น ผู้บำเพ็ญตบะให้บรรลุถึงความสำเร็จ ย่อมเป็นผู้มีตบะ ปรากฏเป็นผู้มีสง่า เป็นที่ยำเกรง ดังที่พูดกันว่า “มีตบะเดชะ”

คนผู้รวมกันอยู่เป็นหมู่ ต้องมีตบะ คือใครมีหน้าที่ฐานะ ใดๆ ก็ปฏิบัติไปอย่างนั้นให้ดีให้เหมาะแก่หน้าที่ฐานะ เมื่อเป็นผู้ใหญ่ผู้ปกครองเขา ก็ปฏิบัติหน้าที่ของผู้ปกครองให้ดี ให้สมบูรณ์ เมื่อเป็นผู้อยู่ในปกครอง ก็ปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในปกครอง และตั้งอยู่ในธรรมอันควรแก่ฐานะ เมื่อปฏิบัติดี อยู่ด้วยกัน ก็เป็นผู้มีตบะอยู่ด้วยกัน เป็นที่ยำเกรงของกันและกัน แต่ถ้าตรงกันข้าม คือผู้มีหน้าที่ปกครองไม่ปกครองให้ดี ก็เป็นที่ดูหมิ่นของผู้อยู่ในปกครอง ผู้มีหน้าที่อยู่ในปกครอง ไม่ประพฤติดีตามหน้าที่ ก็เป็นที่ดูหมิ่นของผู้ปกครอง รวม ความว่า ผู้มีหน้าที่ฐานะอย่างใด ไม่ปฏิบัติให้สมกับฐานะหน้าที่ อย่างนั้น ย่อมเป็นที่ดูหมิ่นดูแคลนหมดความนับถือ ต้องตก จากฐานะของตน มีคำกล่าวไว้ในมหาสุตโสมชาดกว่า

“พระราชผู้เอาชนะบุคคลที่ไม่ควรชนะ ไม่ชื่อว่าพระราช
เพื่อนผู้เอาชนะเพื่อน ไม่ชื่อว่าเพื่อน
ภริยาผู้ไม่ยำเกรงสามี ไม่ชื่อว่าภริยา
บุตรผู้ไม่เลี้ยงมารดาบิดาผู้แก่เฒ่า ไม่ชื่อว่าบุตร

สภากที่ไม่มีสัตบุรุษ (ผู้สงบ) ไม่ชื่อว่าสภา
ผู้ไม่พูดเป็นธรรม ไม่ชื่อว่าสัตบุรุษ
ผู้ละระคะ โทสะ โมหะ เสียได้ (เพียงสงบก็ยังมี) พูดเป็นธรรม
ชื่อว่าเป็นสัตบุรุษ”

เหตุฉะนี้ ตบะจึงเป็นสุขุบายอันจำปรารถนาแห่ง
ประชุมชนผู้อยู่ด้วยกัน ข้อ ๖

๗. อักโกธะ ความไม่โกรธ คือไม่แสดงความโกรธ
ออกมาให้ปรากฏ ตลอดถึงไม่พยายาม คือไม่มุ่งร้ายผู้อื่น

คนผู้อยู่รวมกันเป็นหมู่ จำต้องมีกระทบกระทั่งกันบ้าง
เมื่อข่มใจไว้ไม่ได้ เกิดโกรธซึ่งต่อกันขึ้นและผูกโกรธไว้ ก็เป็น
สมุฏฐานให้เกิดโทสะความประทุษร้ายกันทางใจก่อน แล้ว
ก็ประทุษร้ายกันทางกายและวาจาสืบไป ทำให้อยู่ด้วยกัน
ไม่เป็นสุข ต่อเมื่อรักษาใจข่มใจไว้ไม่ให้เกิดโกรธขึ้น หรือ
เมื่อเกิดโกรธขึ้นในใจก็ระงับไว้ไม่แสดงออกมาให้ปรากฏ
ไม่ปฏิบัติลู่อำนาจแห่งความโกรธ จึงจักอยู่ด้วยกันด้วยความ
สงบเรียบร้อยเป็นสุข ความไม่โกรธจักมีได้ก็เพราะมีเมตตา
หวังความสุขความเจริญแก่ตนและต่อกันและกัน คนที่เป็น
หัวหน้า เป็นผู้ปกครองก็ตาม เป็นผู้อยู่ในปกครองก็ตาม เมื่อ
แสดงความโกรธออกมาให้ปรากฏ ก็แสดงว่าตนเองลู่อำนาจ
ของความโกรธ กิริยาที่แสดงความโกรธออกมานั้น ก็ไม่
งดงาม น่าเกลียดน่าชัง ถ้าเอากระจกเงาส่องดูหน้าตนใน

เวลาโกรธจะเห็นได้ เพราะฉะนั้น อักโกระ ความไม่โกรธ
จึงเป็นสุขุบายอันจำเป็นสำหรับประมุขชนผู้อยู่ด้วยกัน
ข้อ ๗

๘. อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน คือความไม่ก่อทุกข์
แก่ผู้อื่น ด้วยเห็นเป็นสนุก เพราะอำนาจโมหะ เช่น ยิงนก
ตกปลาเล่น

คนผู้อยู่รวมกันเป็นหมู่ ทั้งผู้ปกครอง ทั้งผู้ถูกปกครอง
จะอยู่ด้วยกันได้เป็นสุข ก็เพราะไม่เบียดเบียนกัน โดยเฉพาะ
ผู้ปกครอง จึงจำต้องอาศัยเกื้อบภาชีอากรจากราษฎรผู้
ถูกปกครอง เพื่อจ่าบำรุงประเทศ และต้องเกณฑ์กำลังแรงงาน
ในคราวที่จำเป็น แต่ถ้าเก็บและเกณฑ์รุนแรง อันเป็นการ
ริดกินสมควร ราษฎรผู้ถูกปกครองก็เดือดร้อนระส่ำระสาย
อยู่ไม่เป็นสุข มีเรื่องครั้งโบราณกาลว่า ผู้ถูกปกครอง
ถูกผู้ปกครองเบียดเบียน ต้องอพยพไปอยู่ต่างถิ่นก็มี ความ
ไม่เบียดเบียนจักเป็นไปได้ก็ต้องอาศัยกรุณาเป็นเบื้องต้น
ดังเช่นพระเจ้าแผ่นดิน ทรงมีพระมหากรุณาต่อประชาชน
จึงไม่เบียดเบียนประชาชน ทรงปกครองดั่งบิดาปกครองบุตร
จึงเกิดความอยู่ร่มเย็นเป็นสุขทั่วไป เหตุฉะนั้น อวิหิงสา ความ
ไม่เบียดเบียน จึงเป็นสุขุบายอันจำเป็นสำหรับประมุขชน
ผู้อยู่ด้วยกัน ข้อ ๘

๙. ขันติ ความอดทน คืออดทนต่ออารมณ์ที่มาช่วยให้

เกิดโลภะอยากได้บ้าง ที่มายั่วให้เกิดโทสะโกรธเคืองจนถึง พยาบาทมุ่งร้ายบ้าง ที่มายั่วให้เกิดโมหะหลงมกมายบ้าง หรือ อดทนต่อโลภะ โทสะ โมหะ นั้นเอง เมื่อมีอารมณ์เช่นนั้นมา ประสบให้เกิดอยากได้ อยากล้างผลาญ อยากเบียดเบียน ก็ อดทนเอาไว้ในใจ ไม่ยอมแสดงความวิกลจริตอันชั่วร้าย ทางกายวาจาออกไปด้วยอำนาจแห่งโลภะ โทสะ โมหะ อีก หนึ่ง อดทนต่อทุกข์ มีเย็นร้อนเป็นต้น อดทนต่อถ้อยคำ ที่มีผู้กล่าวชั่วไม่เป็นที่ชอบใจ อดทนต่อเวทนาอันเกิดขึ้น

คนผู้อยู่รวมกันเป็นหมู่ ต้องประสพอารมณ์ต่าง ๆ มาก ถ้าไม่ตั้งอยู่ในขันติ ยอมให้ โลภะ โทสะ โมหะ จุกชกไป ก็ จักเกิดวิวาทแก่งแย่งและวุ่นวายอย่างอื่นอีกมาก ไม่มีสงบ เรียบร้อยเป็นสุข ถ้าตั้งอยู่ในขันติ ก็ได้ผลตรงกันข้าม คือ อยู่ด้วยกันด้วยความสงบสุข ผู้มีขันติจึงงามเพราะมีอากาศ สงบ เมื่อรวมกันเข้าเป็นหมู่ ก็เป็นหมู่ที่งาม เพราะมีความ สงบสุข เหตุฉะนั้น ขันติความอดทน จึงเป็นสุขุบายอันจำ ปรารถนาแห่งประชุมชนผู้อยู่ด้วยกัน ข้อ ๕

๑๐. อวิโรธนะ ความไม่ผิด สำหรับธรรมชั้นนี้ควร หมายความว่า รู้ว่าผิดแล้วไม่ทำ คือไม่ยอมทำผิดทั้งรู้ ผิด ในที่นี้หมายถึงผิดจากข้อที่ถูกที่ควรทุกอย่าง เช่น ผิดจากความ ยุติธรรมด้วยอำนาจอคติ อีกนัยหนึ่ง หมายถึงไม่ผิดจากความ เป็นปกติ คือประสพความเจริญหรือความเสื่อมก็รักษาอาการ

คงที่ ไม่ให้ขึ้นลงเพราะยินดียืนร้ายก็ได้

คนสามัญทั่วไป ในชั้นต้นยังทำผิดอยู่เพราะไม่รู้ว่ามีผิด
ถ้ายอมปล่อยไปเช่นนั้น ไม่ศึกษา ผู้ปกครองผู้เป็นหัวหน้า
เมื่อทำผิดด้วยอำนาจชอบบ้าง ด้วยอำนาจชังบ้าง ด้วย
อำนาจหลงบ้าง ด้วยอำนาจกลัวบ้าง ผู้อยู่ในปกครองก็เดือดร้อน
อยู่เป็นทุกข์ ผู้อยู่ในปกครองเมื่อทำผิดเช่นนั้น ผู้อยู่ในปกครอง
ด้วยกัน ตลอดถึงผู้ปกครองเอง ก็เดือดร้อนอยู่เป็นทุกข์ แต่ถ้า
ผู้ปกครองผู้เป็นหัวหนามีใจเป็นธรรม มุ่งความถูกต้อง พยายาม
ศึกษาพิจารณาให้รู้จักผิดและชอบ แล้วพยายามทำการงาน
ให้ถูกต้องตามคลองธรรม ไม่ให้ผิด และแนะนำพร่ำสอนผู้อยู่ใน
ปกครองให้ประพฤติเช่นนั้นด้วย ผู้อยู่ในปกครองก็พยายาม
ทำให้ถูกต้องตามคลองธรรมไม่ให้ผิด ต่างฝ่ายต่างก็อยู่ด้วยกัน
ด้วยความสงบสุข เหตุฉะนั้น อภิโรธนะ ความไม่ผิด จึงเป็น
สุขุบายอันจำเป็นประการแห่งประชุมชนผู้อยู่ด้วยกันเป็นข้อ
ครบ ๑๐

รวมเป็น ๑๐ ประการ คือ ทาน ศีล ปริจจาคะ อาชชวะ
มัททวะ ตบะ อักโกธะ อวิหิงสา ขันติ อภิโรธนะ

ธรรม ๑๐ ประการนี้ พระอาจารย์แต่ปางก่อนกล่าว
อ้างว่า เป็นราชธรรม คือธรรมสำหรับพระราชผู้ปกครอง
มี ๑๐ อย่าง จึงเรียกว่า ทศพิธราชธรรม แต่ถ้าพิจารณาด้วยดี
จักเห็นได้ว่าเป็นธรรมสำหรับผู้อยู่ด้วยกันเป็นหมู่ และแยก

เป็น ๒ คือ ผู้ปกครองฝ่าย ๑ ผู้อยู่ในปกครองฝ่าย ๑ ผู้ปกครอง
ถ้าตั้งอยู่ในธรรมเหล่านี้ก็เป็นผู้ปกครองที่ดี ผู้อยู่ในปกครอง
ถ้าตั้งอยู่ในธรรมเหล่านี้ก็เป็นผู้อยู่ในปกครองที่ดี ต่างรวมกัน
อยู่เป็นสุขและมีความเจริญ ตั้งแต่ในครอบครัวหนึ่ง ๆ จนถึง
ประเทศชาติและโลก ท่านแสดงว่าพระเจ้าจักรพรรดิทรงมี
ธรรม ๑๐ ประการเหล่านี้บริบูรณ์ จึงเป็นผู้ปกครองที่ดี และ
ไม่รุกรานผู้อื่นด้วยอำนาจ เพราะปกครองดีด้วยธรรมเหล่านี้
เป็นอุบาย (นโยบาย) ทุกประเทศจึงสวามิภักดิ์ยอมอยู่ใน
ปกครอง ที่ท่านเรียกว่า ปกครองด้วยธรรม ไม่ใช่อำนาจ
และต่างก็มีสุขมีเจริญร่วมกันทั้งหมด

อนึ่ง บุคคลผู้อยู่ร่วมกันเป็นหมู่นั้น ถ้าตั้งใจประพฤติ
ธรรมทั้ง ๑๐ นี้ต่อกัน ก็ชื่อว่าทำมनुสสธรรมให้เกิดมีขึ้นในตน
ทำตนให้เป็นมนุษย์ด้วยประพัตติมनुสสธรรมต่อกันและกันด้วย
สมควรแก่ความที่เกิดมาเป็นมนุษย์โดยชาติแท้ เพราะธรรม
๑๐ ประการนั้น เป็นมनुสสธรรม ธรรมสำหรับมนุษย์ เป็น
เทวธรรม ธรรมสำหรับเทวดา และเป็นบุญ เพราะเป็นเครื่อง
ชำระล้าง คือกำจัดธรรมส่วนชั่วที่ตรงกันข้าม เมื่อชาตินี้
มีความประพัตติมनुสสธรรม เทวธรรมอยู่แล้ว ชาติหน้าต่อไป
ก็เป็นอันหวังได้ว่า คงเป็นมนุษย์ เป็นเทวดา ตามสมควรแก่
ความประพัตติหย่อนหรือยิ่ง แต่ถ้าประพัตติตรงกันข้ามกับ
ธรรม ๑๐ ประการนั้นแล้ว ชาติหน้าต่อไป ถึงไม่ปรารถนา

ก็คงได้ชาติที่ทราบดีกว่ามนุษย์ เพราะธรรมกับอธรรมแล
เป็นเหตุ เหมือนดังวันนี้เราประพฤต้อย่างไร พรุ่งนี้ก็คงเป็น
อย่างนั้น สมตามความในพระบาลีว่า

*“ธรรมและอธรรมมีวิบากไม่เหมือนกัน อธรรมย่อมนำไป
ในนिरยะ ธรรมย่อมาให้ถึงสุคติ”*

เหตุนี้ คนที่อยู่ด้วยกันรวมกันเป็นหมู่ ตั้งแต่หมู่น้อย
จนถึงหมู่ใหญ่ จึงสมควรยิ่งที่ถือธรรมเหล่านี้เป็นสุขุบายธรรม
ธรรมเป็นอุบายแห่งสุข ประพฤติปฏิบัติทั่วกันเทอญ

ห้างหุ้นส่วนจำกัด
โรงพยาบาล

ชวนพิมพ์

469 ถนนพระสุเมรุ แขวงบวรนิเวศน์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ
นายชวน ศรสงคราม ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. 2527 โทร. 2822114, 2810541

